

Masařík, Zdeněk

[Filičeva, N.I. История немецкого языка]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1960, vol. 9, iss. A8, pp. 157-159

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101268>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Poznámky k mluvnickým výkladům:

Str. 14: Mezi rozlišovacími znaménky je uvedeno „přetržené *l* — *ł*“; přesněji řečeno, je jím pouze čárečka pro označení tvrdého *ł*. Str. 15: Formulace, že „polské *cz* se vyslovuje stejně jako české *č*“ není přesná; rozdíl je značný. Str. 16: Výslovnost *ł* jako *y* je dnes všeobecná u většiny lidí téměř na celém polském území. Str. 17: Písmeno *i* má v polštině trojí funkci. V uvedeném příkladu (*zima*) označuje nejen samohlásku *i*, ale rovněž měkkost předcházející souhlásky *z* (podobně jako ve výrazu *ziemia*); pouze samohlásku *i* označuje ve slovech jako *choinka*, *roic* apod. Str. 20: Dosavadní učebnice polštiny často ztotožňují výslovnost polského *y* a ruského *ы*. Poslední příručka se ztotožnění vyhnula. Bylo by však třeba rozlišit přední artikulaci *y* a zadní artikulaci *ы*. Str. 22: Výslovnost uvedená v poznámce pro některé výrazy *s g* (*general*, *generacja*, *legenda* aj.) neodpovídá dnešní běžné výslovnosti. Str. 28: Zdrobnělé podstatné jméno *garneczek* (převážně se užívá výrazu *garnuszek*) by nemohlo být vyslovováno *garczek*; tuto výslovnost má však výraz *garneczek*. Str. 58: Dativ k podstatnému jménu *sen* zní *snowi*, řidčeji původní historické *smu*. Str. 90: Poznámku o způsobu psaní kondicionálu je třeba doplnit alespoň o větu: „Přípony *-bym*, *-byś*, *-by* atd. se píší dohromady s přičestími na *-i* (*-ta...*)“ a celkově zpřesnit. Str. 105: Čechovi činí značné potíže naučit se správné polsky oslovovat, tím spíše, že způsoby oslovování se velmi rychle mění. Dnešním zvyklostem neodpovídá tvrzení, že „Polák v rozhovoru s jednotlivou osobou, kterou oslovuje *pan*, *pani* nebo *kolega*, *koleżanka*, neuzivá přivlastňovacího zájmena *wasz*, *wasza*, *wasze*“... Při oslovení *kolego*, *koleżanko* je vyžadována forma odpovídající našemu vykání, podobně jako při oslovení *towarzyszu*, *towarzyszko*. Str. 138: Není možno říci, že „přídavná jména, jež označují vlastnosti ve vysokém stupni, ... se nestupňují“. Např. *śliczny* se stupňuje: *śliczniejszy*, *najśliczniejszy*. Str. 185: Ve větě říkající o ženě, že „była z pochodzenia Polka“, je lépe užít instrumentálu: „... Polką.“ Str. 245: Sloveso *gnac* se časuje: *gnam*, *gnasz*, *gna* atd.

Poznámky stylistické, slovníkové aj.:

Str. 30, 36: Českému „hlavnímu městu“ běžně odpovídá výraz *stolica*; spojení *miasto stołeczne* slyšíme velmi zřídka. Str. 45: Věta *Czy głodnyś?* je teoreticky možná, ale v praxi nepoužívaná, stylisticky neobratná. Podobně dnes již neuslyšíme: „wzorajes poszła piechota“ (str. 238) a mizí oslovení „panie starszy“ (str. 199). Str. 66, 90: Při zkoušení obleku se nejčastěji setkáváme s výrazem *przymiarka*. *Próba*, *próbować* jsou v tom případě méně vhodné. Str. 67: Při výrazu *rzeźbiarz* budeme ve většině případů překládat „sochař“. Str. 99: Jedna ze sbírek Tuwimových veršů se nazývá *Rzecz Czarnoleska* (ne *Czarnolaska*). Str. 103: Podstatné jméno *dziecie* má plural *dzieci*. Str. 111: Jagellonská universita byla založena v r. 1364, za panování Kazimíra Velkého. Str. 144: Název románu V. Sieroszewského zní *Na kresach lasów*. Str. 187: „Odjeti na dovolenou“ přeložíme přesněji *pojechać na urlop*. Podobně v uvedené souvislosti *walczyc* z *ciemnością* je třeba přeložit „bojovat proti temnu, temnotě, zaostalosti“ (str. 211). *Rzadkie ziele* (str. 219) znamená česky „řidkou, vzácnou bylinu.“ Str. 266: O Mickiewiczově pomníku se říká, že jej hitlerovci zavezli „na lom“ (správně „na zlom“). Str. 304: V přísloví *na przelaj* převládá význam směrový uhopřítně, napříč, přímo nějakým terénem“. Str. 357: V českém slově *příkrý* převládá konkrétní význam, proto nevystihuje obsah polského *dokuczliwy*. Podobně českému *stranik*, ve kterém převládá význam příslušnosti k politické straně, není ve slovníku vhodné na prvním místě při polském *zwolewnik* (str. 403). Dále na sebe ve slovníku upozorňuje opakování jednotlivých druhů zájmen (naproti tomu výraz *liczebnik* tam není ani jednou). Do seznamu obtížných sloves náleží zařadit ještě sloveso *gnac*.

Jarmil Pelikán

N. I. Filičeva: История немецкого языка, Moskva 1959; 280 stran.

Sovětská germanistika přinesla už řadu prací, pojednávajících o nejrůznějších úsecích germánské filologie, a to nejen práce rázu ryze odborného (např. práce V. M. Žirmunského, M. M. Guchmanové aj.), nýbrž i práce příkopnické z hlediska metodicko-praktického. Připomínáme zvláště edici „Biblioteka filologa“, kde jen v poslední době vyšly např. znamenité práce Šteblina — Kamenskogo (Drevněislandskij jazyk, Moskva 1955), M. M. Guchmanové (Gotskij jazyk, Moskva 1958) aj.

Nyní se nám dostává do rukou práce z pera N. N. Filičevové, vydaná nakladatelstvím moskevské university. Historická látka je rozdělena chronologicky do tří částí podle hlavních vývojových fází německého spisovného jazyka. Autoři se podařilo vhodně spojit výklady mluvnické a lexikologické s vnějšími dějinami jazyka.

V úvodě F. zdůvodňuje nutnost historického studia jakožto předpokladu úspěšného zvládnutí aktivní znalosti cizího jazyka. Po stránce teoretické pomůže pak znalost historie lépe klasifikovat produktivní a živé kategorie současného jazyka od kategorií neproduktivních. Metodicky vychází

mimo jiné i z Engelsovy práce „Der fränkische Dialekt“ a zpracovává vývoj mluvnické struktury jazyka nikoli jako soubor izolovaných jevů, nýbrž přihlíží k vzájemné souvislosti a podmíněnosti jazykových faktů nejen v rámci jednotlivých jazykových plánů (např. hláskového atd.), nýbrž i k souvislostem s plány jinými. To jí umožnilo vykládat mnohé vývojové změny z vnitřních zákonů jazykové struktury samé. Při klasifikaci jednotlivých vývojových fází spisovné němčiny se přidržuje obecně uznávané klasifikace na Althochdeutsch, Mittelhochdeutsch a Neuhochdeutsch; v teritoriální klasifikaci starohornoněmeckých dialektů se opírá o A. Bacha. V každé vývojové fázi si všímá charakteristických rysů hláskoslovných, tvaroslovných, syntaktických, jakož i nejdůležitějších poznatků ze slovtvoření a slovní zásoby.

V hláskosloví údobí starohornoněmeckého pojednává systematicky a podrobně nejprve o změnách v konsonantismu, především o druhém posouvání a o jeho stupni provedení v jednotlivých starohornoněmeckých dialekttech. Snaží se o stanovení příčiny vzniku druhého posouvání a odvolává se především na práce Žirmunského; postrádáme však např., že se autorka v této souvislosti nevyrovnává s podnětnou statí L. L. Hammericha (Die germanische u. die hochdeutsche Lautverschiebung, (Tübinger) PBB 77, 1955, str. 1—30; 165—204), který jako skutečné posouvání chápe jen posouvání germánské (první), kdežto hornoněmecké posouvání je podle něho jen „eine missglückte Geminatio“ (str. 203). Domníváme se také, že zde měly být uvedeny alespoň nejzákladnější změny předhistorické (alespoň v petitu), jako je první posouvání (germánské), Vernerův zákon aj.; neboť autorka uvádí např. doklady na gramatické střídání, ač nikde předtím není tento tak důležitý fakt německého konsonantismu vysvětlen. V starohornoněmeckém vokalizmu pojednává F. o všech charakteristických změnách jak u samohlásek přízvučných tak i nepřízvučných. Obsírně se např. zabývá zvláště ablautem (přidržuje se H. Paula). Vyčerpávající je i popis tvaroslovného systému staré horní němčiny a přehledně je podán i výklad jeho vývoje. V klasifikaci slovních druhů se přidržuje V. V. Vinogradova. Probírá jednotlivé slovní druhy, popisuje jejich tvary a všímá si přitom zvláště formálních rozdílů a tvarových variant v nejdůležitějších starohornoněmeckých památkách. Uživatelé knihy jistě uvítají kapitolu o starohornoněmecké syntaxi (str. 94—110), poněvadž většina dosavadních prací německých, pojednávajících o tomto vývojovém období si všímá jen oblasti hláskoslovné a tvaroslovné. Po vypočtení nejdůležitějších spojovacích prostředků si autorka všímá hlavních a vedlejších větných členů, jejich vyjádření, jakož i postavení ve větě. Ukazuje, že nejstaršími souvětými typy jsou souřadná spojení asyndetická; podřadné konstrukce se objevují častěji až ke konci údobí starohornoněmeckého (Notker). Mluvnickou charakteristiku jazyka v období starohornoněmeckém doplňuje výklady slovtvornými a lexikologickými.

Druhá část práce je věnována obrazu jazykového vývoje v údobí středohornoněmeckém. V krátkém úvodu k této části práce autorka kritizuje názory Lachmannovy, Paulovy aj. o možné existenci středohornoněmeckého jazyka spisovného a zastává v tomto směru názor M. M. Guchmanové, že nejde ještě o úplnou jednotu strukturní, nýbrž jen o výrazné tendence k ní.

Hlavními změnami ve středohornoněmeckém hláskosloví, které podstatně zasáhly i do plánu gramatického jsou palatální přehláška (Umlaut), diftongisace a monoftongisace. V nepřízvučných slabikách dochází k redukci plných vokálů v -e-, které odpadá všude tam, kde není morfologisováno (např. ve formách konjunktivu). V oblasti morfologické se projevila tato redukce v podstatném zmenšení počtu jednotlivých substantivních kmenů a vedla též k jistému zjednodušení flexe. To všechno dokládá Filičevová hojnými, vhodně volenými doklady, takže její výklady jsou nejen vědecky správné, nýbrž vynikají i přehledností a názorností. Při výkladech o verbální flexi tohoto údobí upozorňuje zvláště na další rozšíření a upevnění analytických forem (minulé časy, futurum).

Při syntaktických výkladech se F. podařilo velmi pěkně ukázat, jak se v oblasti středohornoněmecké skladby promítají změny z nižších plánů jazyka, tj. změny hláskoslovné a tvaroslovné. Tak např. redukce v nepřízvučných slabikách způsobila unifikaci pádových forem, a to mělo zase za následek vznik nových předložkových konstrukcí. Kromě toho si všímá dalšího vývoje souvětých konstrukcí a jejich spojovacích prostředků. Výklady středohornoněmecké uzavírá stručný přehled přejatých slov. K přejímání docházelo v této době zvláště z jazyků slovanských, z francouzštiny a z dialektů dolnoněmeckých.

Třetí údobí, tj. období formování německého národního jazyka rozděluje velmi správně Filičevová na dobu rané novohornoněmeckou, kdy se východostředoněmecké nářečí stává konstituujícím základem německého národního jazyka, a na vlastní údobí novohornoněmecké, kdy vlastně dochází k dovršení vývoje spisovné struktury. V údobí rané novohornoněmeckém se tedy autorka podrobně zabývá východostředoněmeckou jazykovou podobou a úlohou M. Luthera v celém vývoji národního jazyka. V údobí novohornoněmeckém si F. všímá posledních změn hláskoslovných i morfologických, jimiž se v podstatě dokončil vývoj jednotné spisovné normy. Z kvalitativních změn hláskoslovných jde především o novohornoněmeckou diftongisaci i mono-

ftongisaci; z kvantitativních změn velmi přehledně uvádí dloužení ve slabikách otevřených a krácení ve slabikách zavřených.

Postupující redukce koncových slabik se projevuje v dalším zjednodušení deklinačních typů. Dochází však i k častým přechodům substantiv z jedné deklinace do druhé, a tím také ke vzniku deklinace smíšené. Z konjugačního systému upozorňuje autorka na vyrovnávání v preteritu silných sloves. Knihu uzavírají stručné zmínky o změnách ve slovní zásobě tohoto období.

Závěrem je nutno zdůraznit, že celkový dojem z práce N. I. Filičevové je velmi kladný, i když nepřináší nic podstatně objevného. Autorka se opírá při zpracování dějin německého jazyka o téměř všechny nejdůležitější práce starší jak německé, tak i sovětské. Je třeba vyzvednout, že se jí podařilo širokou a bohatou problematiku a složitý vývojový proces formování německého spisovného jazyka vyložit systematicky, správně a se zřením k poslání knihy jasně a přehledně. Zvláště tuto metodickou stránku práce Filičevové nutno náležitě ocenit.

Zdeněk Masařík

G. V. Carey: *Mind the Stop, A Brief Guide to Punctuation with a Note on Proof-Correction.* 2nd ed., rev. Cambridge University Press 1958.

Sborník prací fil. fak. BU se několikrát obíral otázkami interpunkce (srov. články S. Žaží v A 6, téhož recenzi knihy A. B. Šapiro *Osnovy ruskéj punktuacii* v A 5 a náš článek v A 2). Nebude tedy snad nevhodné, podáme-li alespoň stručnou zprávu o pozoruhodné anglické interpunkční příručce z pera autora, jehož interpunkční praxi dává své placet cambridgeské univerzitní nakladatelství, jedno z předních vědeckých nakladatelství ve V. Británii. (V serii *Cambridge Authors' and Printers' Guides* vyšla jiná publikace G. V. Careyho o interpunkci pod názvem *Punctuation*.) Knížka, psaná neobyčejně svěžím slohem, je cenným svědectvím zkušeného praktika, který má jemný smysl pro vztahy mezi jazykovými jevy a který nadto zaujímá jasně teoretické stanovisko, pokud jde o funkci interpunkce a hlavního činitele v interpunkční praxi.

Zásadní důležitosti je první kapitola. Podle ní je hlavní úkol interpunkce v tom, aby co nejrychleji a co nejspolehlivěji pomohla oku orientovat se v tištěném nebo psaném textu. Tento úkol může interpunkce splnit jen tehdy, vyznačuje-li zcela zřetelně a nedvojsmyslně větnou strukturu (gramatickou i sémantickou). Nesplní ho, řídí-li se v poslední instanci zvukovou stavbou, zvláště přestávkami v řeči. Popsané Careyho stanovisko se naprosto liší od koncepce zastávané (a hájené na mezinárodním lingvistickém fóru; srov. např. *Atti del Terzo Congresso Internazionale dei Linguisti in Roma, Firenze 1935* a sbírku *Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen*, Göteborg 1935, připravenou pro 5. mezinárodní lingvistický sjezd v Bruselu) zesnulým švédským profesorem H. Lindrothemem. Tento badatel a jeho spolupracovníci spatřovali totiž právě v zvukové stavbě, především v přestávkách v řeči, posledního rozhodčího v interpunkční praxi a navrhovali, aby toto hledisko bylo důsledně zachováno ve všech evropských jazycích. V této souvislosti není bez zajímavosti Careyho odhad, že ne více než pět procent anglických běžně pro tisk pišících autorů by v své interpunkční praxi oddělilo od určitého slovesa dlouhý rozvrtý a rozšířený podmět (srov. *The whole country and the British Commonwealth, followed the visit of . . .*) a že ne více než třicet procent takových autorů by vložilo interpunkční znaménko před přímý předmět stojící po vztažné, čárkou neuvedené větě (. . . *and that visit must have left on those who . . ., an impression that . . .*). Přitom běží o místa, na nichž by mluvčí promluvu zpravidla frázoval.

V ostatních kapitolách — vyjma pátou a šestou — se Carey zabývá přímo otázkami interpunkční praxe a přináší řadu zajímavých pozorování. Druhá kapitola probírá tzv. těžší znaménka (tečku, dvojtečku, středník), třetí pak tzv. lehčí (čárku, závorčky, pomlčku). Čtvrtá kapitola, nazvaná *A Mixed Bag*, je poněkud nesourodá; týká se vykřičníku, otazníku, uvozovek, spojovací čárky, kursivy, členění textu na odstavce. Sedmá kapitola, nově přidaná v druhém (jinak nepodstatně změněném) vydání, si všímá některých aktuálních problémů v současné větné i větné anglické interpunkci. Je třeba zdůraznit, že Carey si je dobře vědom toho, že rozvržení kapitol podle jednotlivých znamének skrývá v sobě nebezpečí formalistického výkladu interpunkčních jevů. Autor se však takového přístupu právem vstříhá, neboť ví, že interpunkční znaménka nelze zkoumat izolovaně. Z hlediska vztahů mezi interpunkčními znaménky připojme však alespoň jednu poznámku, týkající se vztahu pomlčky k čáře, popř. k středníku.

Z úvah bí Fowlerův v knize *The King's English* (str. 280n.) vyplývá, že konec působnosti pomlčky může vyznačit buď jiná pomlčka nebo tečka (či vykřičník nebo otazník přejímající funkci tečky), nikoli středník nebo čárka. Carey tuto zásadu zřejmě opouští (a ne zcela právem řadí pomlčku mezi tzv. znaménka lehčí). Je sice pravda, že jí vyžadovaná praxe může vést k ně-